

*Валерій
Загороднюк*

ГЛОКАЛІЗАЦІЯ ЧИ ГЛЮКАЛІЗАЦІЯ

До цієї репліки мене спонукала дискусія за круглим столом українських і російських філософів “Єдність світу і розмаїття культур” (див. Філософська думка, № 4, 2011).

Свого часу була досить популярною концепція, яка розмежовувала знання і розуміння, ґрунтуючись на двох позиціях: внутрішній і зовнішній. Згідно з цією концепцією ми можемо розуміти лише те, щодо чого перебуваємо у внутрішній позиції, і, відповідно, знати те, щодо чого ми перебуваємо у зовнішній позиції. Наприклад, жінка може дуже багато знати про чоловіка, можливо, навіть більше, ніж він сам про себе, але вона не здатна зрозуміти його, оскільки тут ідеться про зовнішню позицію. Те саме і стосовно культури. Європеєць як завгодно багато може знати про східну культуру, наприклад, японську чи китайську, але ніколи не зрозуміє її — з огляду на свою зовнішню стосовно неї позицію.

Тим самим відтворюється ще одна контрверза: пояснення (природничі науки) і розуміння (гуманітарні науки). Якщо розуміння іншої культури неможливе, то ми об’єктивно посідаємо позицію природничих наук стосовно іншої культури, а саме ставимося до неї як до об’єкта, тим самим неявно ставимо свою культуру вище за іншу. Звідси випливають і європоцентризм, і мультикультуралізм вульгарного гатунку (але не щодо периферійних культур у межах своєї культури, а щодо іншої культури).

Зрозуміло, неможливо заперечувати глобалізацію, але це радше економічний та інформаційний процеси. На сторожі першого стоїть МВФ, рекомендації якого розроблено для відсталих країн Латинської Америки на угоду транснаціональним корпораціям, яких цілком влаштовувало невтручання держав у власні економіки. Що ж до другого, то, безперечно, Інтернет — це

глобальна світова павутина, але які смисли привносяться в цю мережу і яку інформацію звідти вилловлюють та як її витлумачують — це вже інше питання. Процесу глобалізації чиниться саме культурний спротив (тут говорять про локалізацію), і чим більшої рефлексії потребує експансія інших культурних цінностей, тим цей спротив сильніший. Глобалізація має місце на рівні “чуттєвої достовірності”, але “культурній макдональдизації” говорять рішуче «ні!». Глокалізація (термін запропонований британським соціологом Р. Робертсоном) — це спроба поєднати протилежні процеси глобалізації і локалізації. Проте некритично сприйнятий і механічно перенесений на ґрунт власної культури чужий досвід призводить до прямо протилежних наслідків, намагання некритично сприйняти всезагальні цінності призводить до глюкалізації (нагадаю: глюк — сленг молодіжної комп’ютерної культури для позначення некоректної поведінки процесу, системи або її сприйняття).

До речі, питання про єдині всезагальні цінності, як і зрештою, питання про єдиний світ, є вельми проблематичними. Справді, коли капіталізм зруйнував національні перегороджі й історія, за словами класика, стала всесвітньою, з’явилися онтологічні підстави для декларації певних всезагальних цінностей. Нині у ситуації постмодерну на перший план висуваються унікальність, своєрідність різних культур. Розбіжності та суперечності роздирають не лише різні культури; мультикультуралізм стає нормою всередині певної культури.

Іншими словами, радикально змінилося соціально-онтологічне підґрунтя усвідомлення та маніфестації цінностей. І якщо для філософії доби модерну з її культом розуму, гуманізму, просвітницькими ідеалами “Свободи”, “Братерства”, “Рівності” питання про всезагальні європейські цінності було самоочевидним і не потребувало обґрунтування та серйозної аргументації, то для постмодерних мислителів такого кшталту філософія безнадійно застаріла і потребує заміни. Це, до речі, чи не єдина теза, яку поділяють різні постмодерні мислителі. Вочевидь, для постмодерну європейські цінності — це лише черговий гранднаратив або метанарація. Це варто наголосити особливо, адже постмодерн — це не лише скепсис та іронія щодо можливостей розуму. Постмодерн, першою чергою, піддає сумніву саме визначальні цінності модерної епохи.

Трансформація цінностей французької революції у респектабельних течіях соціалізму, лібералізму та консерватизму наявно засвідчує, що попри майже повну вербальну ідентичність це різні, навіть протилежні цінності, не кажучи вже про те, що остання взагалі схильна ставити під питання загальні цінності та принципи.

Зверну увагу на ще один важливий аспект. Коли йдеться про сучасні європейські цінності, то насамперед під ними розуміють ліберальні цінності з безумовним приматом цінності людини та її прав. Як ця наріжна теза лібералізму корелює з національною ідеєю, уґрунтованою на праві нації? Наразі маємо суперечність: або лібералізм з його акцентом на людині, або національна ідея з пріоритетом нації. Чомусь про це не замислюються численні проповідники національної ідеї, не розуміючи ту обставину (якщо не нехтуючи нею), що право однієї нації може вступати у конфлікт із правами інших націй, які нині з не меншим запалом відстоюють загальні європейські цінності.

Вочевидь, як не існує єдиних цінностей, так не існує й єдиного світу. Світ — це не купа речей, а спосіб бачення світу, смисл побаченого. Тому світ розпадається на різні горизонти смислів і значень.

Те саме стосується і пізнання світу. Як немає кращого серед світів чи його фрагментів, так і не має існувати тих чи інших кращих форм пізнання. У протилежному разі матимемо справу з шовінізмом і дискримінацією, але уже не культурних форм, а пізнавальних.

Як немає і ніколи не існувало єдиного світу, а є різні культури, різні смисли та значення, так існують і різні філософії, які вочевидь є цілком самодостатніми. У цьому зв'язку постає питання: чи можна говорити про єдину філософію чи вона розпадається на розмаїття окремих концепцій і течій? Це питання потребує детальнішого осмислення (можливо, у форматі “круглого столу”), але паралелі з темою єдності світу та розмаїття культур цілком очевидні.

Валерій Загороднюк — доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник відділу філософської антропології Інституту філософії НАН України. Царина наукових інтересів — епістемологія, філософія науки, філософська антропологія, соціологія пізнання.
